

dóna unes conclusions. L'estudi se centra en les «parelles i famílies lingüísticament mixtes (PLM)». L'autor presenta una sèrie de recerques qualitatives i quantitatives, i acaba fent uns suggeriments d'actuació.

El treball de Rolf Kailuweit i Vanessa Tölke constata l'expansió que té el «*Nou Pop* català» i, «supos[ant] que els temes del nacionalisme català i de la llengua catalana es presenten ara menys explícits», analitza mitjançant «entrevistes i qüestionaris la relació entre la música actual catalana i el tema de la identitat» i discuteix «la hipòtesi de si el *Nou Pop* s'ha internacionalitzat». La conclusió més destacada de l'estudi és que «majoritàriament els grups es limiten a utilitzar el català sense implicar un missatge polític».

Petit Atlas Lingüístic del Domini Català (4 i 5)

MAR MASSANELL I MESSALLES
 Universitat Autònoma de Barcelona
 mar.massanell@uab.cat

1. VENY (2013): Joan Veny, *Petit Atlas Lingüístic del Domini Català*, vol. 4, Barcelona: Institut d'Estudis Catalans.
2. VENY (2015): Joan Veny, *Petit Atlas Lingüístic del Domini Català*, vol. 5, Barcelona: Institut d'Estudis Catalans.

D'ençà de 1998, en què va veure la llum el volum d'etnotextos del català oriental, el projecte *Atlas Lingüístic del Domini Català (ALDC)*, que llavors comptava amb quasi mig segle de recorregut, no ha deixat de donar fruits de manera continuada i abundosa. Ja són set els volums cartogràfics de gran format apareguts fins ara sota la responsabilitat de Joan Veny i de Lídia Pons (2001, 2003, 2006, 2008, 2010, 2012, 2014) i només en resten dos per completar la publicació de les transcripcions de les respostes al qüestionari, de 2.452 preguntes en la versió definitiva, apareguda el 1993 com a segon volum de la col·lecció «Biblioteca de Dialectologia i Sociolingüística» de l'Institut d'Estudis Catalans (IEC). Paral·lelament, l'any del centenari de l'IEC es va iniciar la publicació d'una altra sèrie cartogràfica, l'anomenat *Petit Atlas Lingüístic del Domini Català (PALDC)*, que devem a Joan Veny, i del qual ja han sortit els cinc primers volums (2007, 2009, 2011, 2013, 2015), amb una regularitat matemàtica.

El títol de *Petit ALDC* fa al·lusió a la mida dels volums (DIN A3 en el cas de l'*ALDC* i DIN A4 per al *PALDC*), tot i que, pel que fa al contingut, bé prou que mereixeria ser anomenat *Grandíssim ALDC*. I és que aquesta obra és un atlas lingüístic de segona generació, que va més enllà de proporcionar mapes puntuals amb la transcripció de les respostes de cada localitat de la xarxa: el *PALDC* ofereix

mapes interpretatius, de tipus areal, que a través d'un codi de colors i sobre un fons poligonitzat permeten fer-se una idea ràpida i acurada de la configuració de la variació dialectal per a cada enunciat i, a més, cadascun va acompanyat d'un comentari que conté l'estudi etimològic, històric i geolingüístic de les diverses variants, elaborat amb sintètica precisió. És, sens dubte, una obra magna, sense paral·lels en l'àmbit de la romanística —es podria esmentar el precedent del *Petit Atlas Linguistique de la Wallonie* (1990-1995), prou més modest: 60 mapes en blanc i negre—; només la germanística ha donat una obra comparable, el *Kleiner Bayerischer Sprachatlas* (2005, 2006²) tanmateix de dimensions molt més reduïdes: 121 mapes lingüístics comentats, enfront dels 783 que ja han aparegut amb la sortida del cinquè volum del *PALDC* —cinquè dels nou previstos, cal no oblidar-ho.

El *Petit ALDC*, doncs, juntament amb altres obres singulars com el *Diccionari català-valencià-balear* (*DCVB*), d'Alcover i de Moll, el *Diccionari etimològic i complementari de la llengua catalana* (*DECat*) i l'*Onomasticon Cataloniae* (*OnCat*) de Coromines, i el mateix *Atlas Lingüístic del Domini Català* (*ALDC*), situen la nostra llengua en una posició de privilegi pel que fa al coneixement històric i geolèctol que se'n té, i a les eines filològiques de què disposen els catalanòfils d'arreu del món. I aquí cal recordar que l'Institut d'Estudis Catalans ha fet un esforç per facilitar l'accés universal a una obra tan rellevant com aquesta i l'ha col·locada a la xarxa sense cap mena de restricció: a través de l'adreça <http://aldc.espais.iec.cat/> hom pot accedir a tots els mapes dels set volums ja publicats de l'*ALDC* i de quatre dels cinc volums del *PALC* (ja es treballa en la digitalització del cinquè). Mitjançant el lloc web de l'IEC, doncs, des de qualsevol racó del planeta es pot accedir a l'*ALDC* i al *PALDC*, com també al *DCVB* (<http://dcvb.iecat.net/>) i a altres importants projectes d'aquesta institució en l'àmbit de la filologia catalana, com el *Diccionari Descriptiu de la Llengua Catalana* (<http://dcc.iec.cat/ddlc/index.asp>) i el *Corpus Textual Informatitzat de la Llengua Catalana* (<http://ctilc.iec.cat/>), dirigits per Joaquim Rafel, el *Vocabulari de la Llengua Catalana Medieval de Lluís Faraudo de Saint-Germain* (<http://www.iec.cat/faraudo/>), sota la cura de Germà Colon, o el *Portal Antoni M. Alcover* (<http://alcover.iec.cat/>), del qual és responsable M. Pilar Perea, per esmentar-ne només alguns.

El *Petit Atlas Lingüístic del Domini Català* obre cada volum amb una presentació que conté una introducció de l'autor, Joan Veny, seguida del recull de convencions gràfiques (signes fonètics i abreviatures) i de la relació dels 190 punts d'enquesta, presentada en ordre numèric, primer, i alfabètic, després. Tot seguit s'inicia la part cartogràfica. Aquesta en el primer volum va encapçalada amb diversos mapes introductoris: dels punts d'enquesta, de les comarques, de la classificació dialectal —que s'acompanya d'un extens comentari explicatiu—, de la divisió eclesiàstica tradicional, de la divisió eclesiàstica vigent i de la divisió política i administrativa. En els volums 2 i 3 aquesta part cartografiada introductòria no es va repetir, fet comprensible atesa l'extensió que ocupa i la possibilitat de consultar-la en el primer volum. Tanmateix, els volums 4 i 5 incorporen la novetat d'incloure dos dels mapes introductoris, el de punts d'enquesta i el de

comarques, ço que facilita la consulta dels mapes lingüístics posteriors i confereix una major autonomia a cada volum.

El tancament dels volums també segueix una mateixa estructura. Conté la bibliografia emprada —que dóna idea de la magnitud del treball que hi ha darrere de cada comentari—, un glossari de termes lingüístics que es va ampliant segons les necessitats de cada volum de l'obra —i que resulta molt profitós per atansar el *PALDC* als no especialistes— i un utilíssim índex alfabètic, on es troben els mots que apareixen en els comentaris, amb la remissió al mapa corresponent: els catalans, en rodona; els manlleus, en rodona i amb la indicació de la llengua de procedència, i els ètims, en versaleta i amb l'especificació de la llengua d'origen. Finalment, la taula de continguts clou cada volum.

Pel que fa al gruix de l'obra, els mapes lingüístics comentats, aquests es classifiquen en mapes comparatius, mapes de fonètica —subdividits en vocalisme, consonantisme, altres variants fonètiques i fonosintaxi—, mapes de morfologia i mapes de lèxic. Els mapes comparatius contrasten resultats catalans amb solucions de llengües veïnes i contribueixen a establir les isoglosses que marquen la separació del nostre domini lingüístic respecte dels dominis veïns —castellà, aragonès i occità—, tant pel que fa a evolucionis fonètiques concretes (U llarga, E breu en contacte amb iod, -T-, L-, -ND-, -B'R-, etc.) com a geosinònims romànics basats en tipus lèxics llatins diferenciats. En els volums ja apareguts, s'ha fet atenció als mots següents: MUTU > *mut*, enfront del castellà i l'aragonès *mudo* i l'occità *miüt* (vol. 1); LECTU > *llit*, en contrast amb l'occità *lieit* / *liech* / *let* i amb l'aragonès *lieto*, antic / *leito*, modern (vol. 2); DEMANDARE > *demanar*, davant de l'occità *demandar* —amb manteniment del grup ND— i de l'aragonès i el castellà *pedir*, amb canvi de tipus lèxic, i DID(D)A > *dida*, en oposició al castellà i l'aragonès *no-driza* i a l'occità *noiriça* (vol. 3); LABORARE > *llaurar*, enfront de l'occità *laurar* i del castellà i l'aragonès *labrar*, que conviu amb *arar* (vol. 4), i el mot d'origen fosc *parra*, iberoromànic i, doncs, compartit amb el castellà i l'aragonès, en contrast amb l'occità *trelha* / *trilha* i amb el francès *treille* (vol. 5).

La immensa majoria dels mapes, però, se centra en el domini lingüístic català per ell mateix i estudia diferències interiors. Cada volum del *PALDC* correspon a un volum del gran *ALDC*. Així, el volum 4 del *PALDC* conté 121 mapes interpretatius elaborats a partir d'una selecció dels 200 mapes puntuals i de les 9 llistes de materials no cartografiats del quart volum de l'*ALDC*: a més del mapa comparatiu ja esmentat, en conté 12 de dedicats al vocalisme, 8 al consonantisme, 6 a variants fonètiques diverses i 94 mapes lèxics, que cobreixen els àmbits semàntics d'*El camp i els cultius*. Al seu torn, el volum 5 del *PALDC* està integrat per 202 mapes interpretatius que deriven dels 315 mapes puntuals i de les 31 llistes del volum cinquè de l'*ALDC*: ultra el mapa comparatiu a què ja ens hem referit, se n'hi troben 21 de vocalisme, 33 de consonantisme, 11 sobre variants fonètiques diverses, 12 de morfologia i 124 mapes lèxics, corresponents als capítols del qüestionari dedicats a *Les indústries relacionades amb l'agricultura* (50 mapes) i *Els vegetals* (74 mapes).

Tal com s'explica en el volum inicial de l'obra, aquesta correspondència entre volums de l'ALDC i del PALDC —l'única manera possible de procedir per no haver d'esperar a completar la primera sèrie cartogràfica del projecte abans d'iniciar-ne la segona— fa que els mapes interpretatius de fonètica i de morfologia no puguin presentar-se estructurats seguint un ordre lògic, sinó que apareixen en funció dels materials disponibles així que avança el projecte. Tanmateix, aquesta circumstància serà corregida a la fi, quan ja es disposi del conjunt dels mapes, atès que es farà públic un índex de tots els fenòmens lingüístics tractats en el PALDC d'acord amb una ordenació temàtica. Que no la puguem gaudir encara és un petit tribut que cal pagar gustosos davant del gran benefici que suposa disposar ja en aquests moments dels mapes interpretatius i dels comentaris corresponents als cinc primers volums de l'ALDC.

Perquè el lector es faci una idea una mica més precisa del contingut dels dos darrers volums i de la riquesa de temes sobre els quals aquesta obra aporta informació sistemàtica, curosament cartografiada i concisament comentada, oferim una mostra de les variables lingüístiques que engloba la part de fonètica. Així, amb relació al vocalisme tònic, s'hi tracten temes com l'evolució del grup -ACT- (mapa 462), de la terminació -ARIA (m. 602) i de la *i* breu llatina (m. 584), i el timbre de les vocals tòniques de *cabre* (m. 472), *aresta* (m. 466), *trèvol* (m. 587), *regalèssia* (m. 594), *jou* (m. 469), *molla* (m. 586), *jonc* (m. 588), *fonoll* (m. 590), *móra* (m. 591) i *roure* (m. 599). Pel que fa al vocalisme àton, s'hi estudia el tractament de la *a* i de la *e* pretòniques (m. 465, 463, 603), del segment inicial *es-* (m. 464), dels mots començats per la seqüència àtona *cara-* (m. 592 i 593) i de *a* o *e* pretòniques en contacte amb bategant (m. 596); la variació de la pretònica de *raïm* (m. 583), *lledoner* (m. 598), *rostoll* (m. 467), *fonoll* (m. 589) i *llorer* (m. 597); la possible pròtesi de *a-* en mots com *ventar* (m. 468) i *nous* (m. 600) i l'afèresi en *avellana* (m. 601); la diftongació o no de *o-* àtona inicial en termes com *orella* (m. 470) o *oliva* (m. 585); el tractament de *-o* àtona final (m. 471); l'harmonia vocàlica en mots com *roda* (m. 473), i la pèrdua de la vocal final dels esdrúixols en *-ia* (m. 595). Quant al consonantisme, s'hi analitza el manteniment de la *-r* final (m. 626); l'epèntesi dental a *molldre* (m. 604); el tractament de la lateral d'*albarda* (m. 480); la palatalització o no de la nasal de *canya* (m. 613) i el punt d'articulació de les nasals de *premsa* (m. 606) i *cànem* (m. 607); el tractament de la medial de *llavor* (m. 474), *sedàs* (m. 609) i *madur* (m. 625), de la precedent de la bategant a *cigró* (m. 475) i *heura* (m. 612), i de les sibilants de *filosa* (m. 608), *rosegó* (m. 610) i *resina* (m. 636); la palatalització de la velar sonora a *espiga* (m. 477); la realització de les sibilants de *síndria* (m. 619), *suc* (m. 620), *xurriaques* (m. 478), *gimjoler* (m. 616), *taronger* (m. 630) i *plantatge* (m. 618); la dilació de la ròtica a *tartana* (m. 479); el caràcter bategant o vibrant de la ròtica de *sàrria* (m. 481) i sord o sonor de la dental d'*ortiga* (m. 614); el tractament de les consonants de *llentilla* (m. 476), *cèrcols* (m. 605), *margarida* (m. 615), *alfàbrega* (m. 617), *bleda* (m. 622), *arbre* (m. 623), *albercoc* (m. 628), *magrana* (m. 629), *nespla* (m. 631), *garrofes* (m. 632) i *ametlla* (m. 633), i dels grups finals de *primerenc* (m. 627) i *espinacs* (m. 621). La

l·lista seria interminable, però pensem que la mostra donada, d'una banda, ajuda a formar-se una idea de la vastitud de coneixements que calen per a bastir els comentaris que acompanyen cadascun dels mapes interpretatius del *Petit ALDC*, i de l'altra, és una punta d'iceberg que incita a la curiositat i convida a submergir-se en aquesta obra per descobrir tot el que ens pot aportar, que és molt més del que una simple ressenya pot donar a entendre.

Només ens resta, doncs, congratular-nos de l'aparició dels nous volums d'aquesta obra, que és un monument a la rica diversitat de la llengua catalana, sense oblidar, però, el pal de paller que és la llengua estàndard supradialectal: per això, els comentaris —després de tractar amorosament totes i cadascuna de les variants, i de proporcionar-ne informació etimològica, històrica i geolingüística— posen en relleu les formes que han tingut entrada en la llengua normativa, tot resseguint-ne la presència al *Diccionari ortogràfic* (1917) (*DOrt*) i al *Diccionari general de la llengua catalana* (1932) (*DG₁*), ambdós de Pompeu Fabra, i a les dues edicions del *Diccionari de la llengua catalana* de l'Institut d'Estudis Catalans (1995, 2007²) (*DIEC₁*, *DIEC₂*). Gaudim del privilegi de disposar d'aquesta obra geolingüística sense parió i fem-ne un bon ús, tant en l'àmbit de la recerca com en el de la docència —i de la docència en diversos nivells educatius: el contingut és ajustable tant a una l·lició universitària de dialectologia o de gramàtica històrica com a una classe de secundària, i la presentació, inclosa la mida manejable del volum i l'impacte visual dels mapes en colors, resulta atractiva també per a públics juvenils.

Gramática do português

ISABEL CRESPI RIUTORT

Universitat Autònoma de Barcelona
isabel.crespi@uab.cat

RAPOSO *et al.* (2013): Eduardo P. Raposo, Maria Fernanda Bacelar do Nascimento, Maria Antónia Coelho da Mota, Luísa Segura, Amália Mendes (coords.), *Gramática do português* (vols. I i II), Fundação Calouste Gulbenkian.

Durant els últims anys, el reclam d'una gramàtica completa, moderna i actualitzada de la llengua portuguesa ha estat persistent i reiterat. Tot i que existeixen nombroses gramàtiques de caire prescriptiu, al portuguès li mancava una obra descriptiva i analítica, que englobés la llengua en la seva totalitat, des dels aspectes més generals fins als més específics i debatuts. Una obra que estigués pensada no només per al gramàtic especialitzat, sinó també per al públic general, per al lector sense formació lingüística que té la necessitat o la curiositat de conèixer i